

Rapport 2006:87

Arkeologisk förundersökning

Fuktskadad grund på Gamla teatern

RAÅ 18 och 21
Vadstena stad och kommun
Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Fuktskadad grund på gamla teatern

Innehåll

Sammanfattning	2
Områdesbeskrivning.	4
Syfte och metod	4
Resultat och slutsatser	5
Referenser	6
Tekniska uppgifter.	7
Bilaga 1 Schaktplan.	8

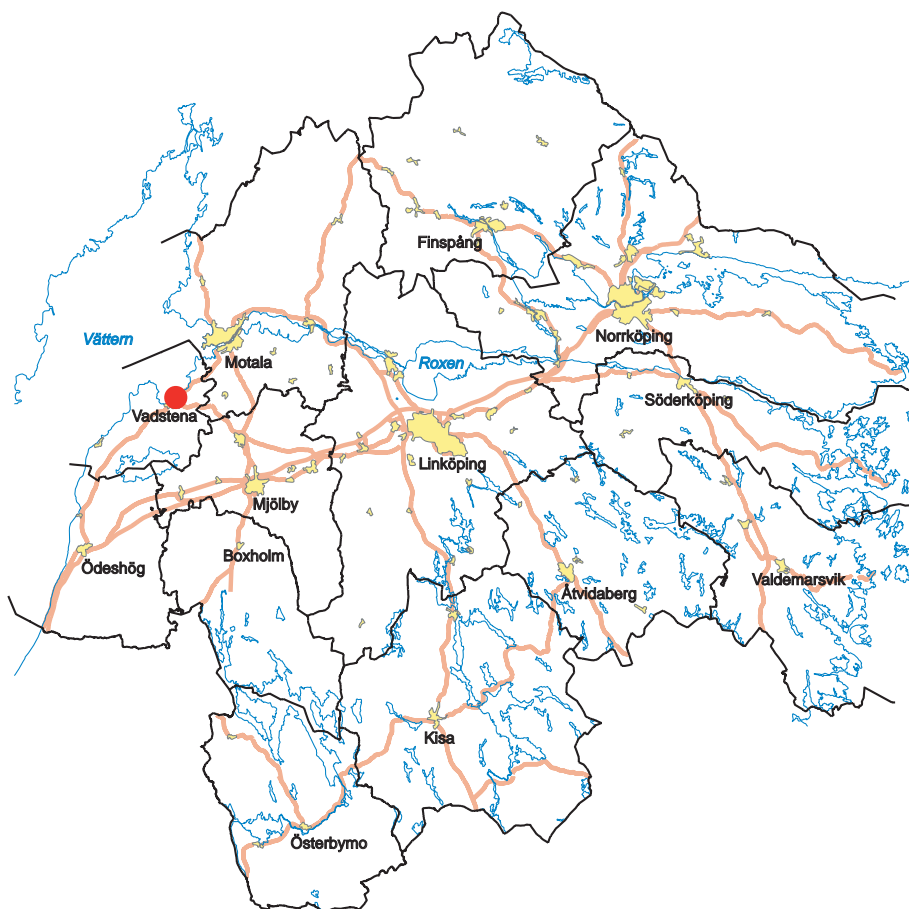
Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
K U L T U R M I L J Ö A V D E L N I N G E N

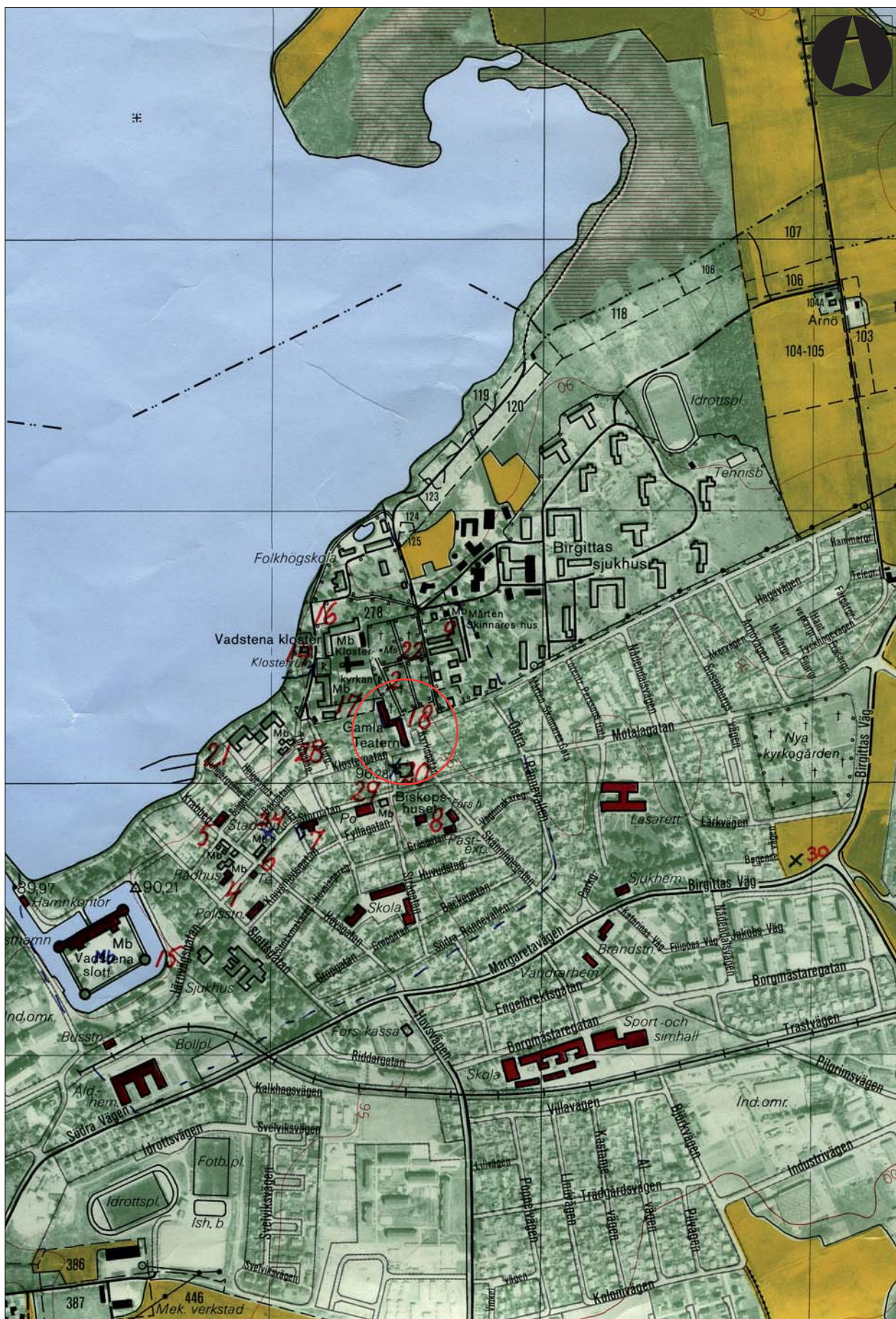
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
lansmuseum@lansmus.linkoping.se • www.linkoping.se/lansmuseum

Sammanfattning

Under november 2006 genomfördes en arkeologisk förundersökning i samband med schaktning för att undersöka orsaken till och möjligheter att undvika fuktskador på Gamla teaterns grund. Schakt grävdes längs byggnadens sida mot Klockaregatan. Schakten grävdes genom sentida fyllnadsmassor ner till dess att kulturlager uppträdde, vilket skedde på 0,15-0,45 m djup. Genom att justera lutningen på de stenhällar som ligger längs husgrunden kan regnvatten ledas bort från grunden. Detta kan ske utan att kulturlager berörs.

Ann-Charlott Feldt
antikvarie

Figur 2. Utsnitt ur Ekonomiska kartans blad 084 69 med undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Områdesbeskrivning

Det aktuella området ligger inom RAÄ 21, Vadstenas medeltida stadsområde, i anslutning till det medeltida klosterområdet. I den intilliggande Klostergatan har flera undersökningar genomförts, då bl a byggnadsrester och gatubeläggningar i form av risbäddar och stenläggningar dokumenterats (Ohlsén 1995).

Vadstena gård omtalas första gången år 1268 då ett brev utfärdas av Birger jarls bror (DS 536). Kungsgården återkommer då och då i dokumenten fram till dess att den testamenteras till det blivande klostret år 1346 (DS 4069). Klosterbygget på platsen börjar omkring år 1370, ungefär samtidigt som Birgitta Birgersdotter fick stadfästelse av sin klosterregel. I samband med klosterbygget börjar en tätort växa fram. Sannolikt har det redan tidigare funnits en bosättning i anslutning till S:t Pers kyrka (Hasselmo 1982).

Söder om Gamla teatern och Klostergatan låg under medeltiden S:t Pers kyrka. Denna fungerade som sockenkyrka för Vadstena och finns omnämnd första gången 1346 i Magnus Erikssons och drottning Blankas testamente, där de stadgar att deras begravning ska ske i sockenkyrkan i Vadstena. Redan 1380 lades församlingen som annex under Vadstena kloster. När kyrkan revs vid början av 1800-talet utgjordes den av en treskeppig kyrka i baltisk gotik. Vid detta tillfälle sparades tornet som klockstapel och går idag under benämningen Röd tornet (Hasselmo 1982).

Vid flera undersökningar i anslutning till S:t Pers kyrka har gravar och olika murrester påträffats. Den gotiska kyrkan har föregåtts av en romansk stenkyrka som varit belägen mellan den gotiska kyrkan och Klostergatan. Vid undersökningar i samband med schaktningar för fjärrvärme sommaren 2006 påträffades en häll till ett s k runristat tidigkristet gravmonument samt murar hörande till den gotiska kyrkan (Lundberg muntligen).

I samband med arkeologiska undersökningar och observationer under tidigt 1900-tal har lämningar efter murade byggnader påträffats i det som i dag utgörs av Munkträdgården. Några av lämningarna har bl a tolkats som spåren efter Beginnas hus (Hasselmo 1982). Delar av dessa murar återfinns i den tegelmur som löper längs med Klostergatan.

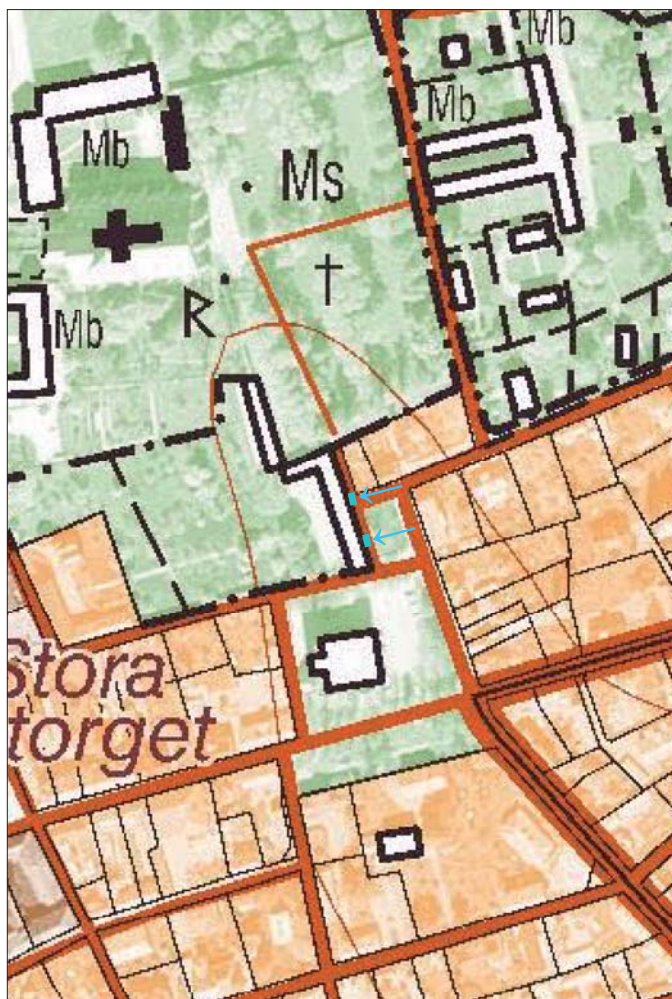
Gamla teatern uppfördes 1825 som assemblélokal, dvs festlokal och är en av de äldsta bevarade landsortsteatern i Sverige. År 1847 byggdes teatern om och den renoverades 1940 (anonym, Höggqvist 1981). Under 1986 utfördes en fasadrenovering. Vid denna konstaterades att huset sannolikt uppförts mot den gamla klostermuren på en längd av ca 38 m. Resterande väg-

gar utgörs av fackverkskonstruktion från 1800-talet. Enligt uppgift i RIG 1928 revs muren runt munkklostret på 1820-talet och material från denna nyttjades till andra byggnader i Vadstena (Löfgren-Ek 1986).

I samband med schaktning för nytt avlopp på västra sidan om Gamla teatern utfördes under år 2000 en arkeologisk förundersökning där kulturlager och fyllnadsmassor påträffades. Enstaka gropar och partier med stenläggningar framträdde i profilen. Sammanlagt kunde fem olika aktivitetsfaser urskiljas och lagren antydde att det förekommit två faser med omfattande planeringsarbeten i området. Inga daterande föremål framkom. Undergrunden påträffades ca 0,6-0,8 m under gårdsplanens yta (Feldt 2001).

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att fastställa i vilken omfattning det planerade markgreppet och eventuella kommande schaktningar för dränering skulle komma att beröra fast fornlämning. Fast fornlämning som framkom skulle undersökas avseende karaktär och omfattning, samt om möjligt dateras.

Figur 3. Stadskarta med schaktöversikt över de aktuella provschakten markerade.

Figur 4. Schaktet sett från söder.
Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

Figur 5. Schaktet sett från norr.
Foto Ann-Charlott Feldt, ÖLM.

Den arkeologiska förundersökningen utfördes genom provschakt längs Gamla teaterns grundmur. Två 0,8 x 1,2 m stora och ca 0,5 m djupa schakt öppnades. Fast fornlämning som påträffades undersöktes och schakten dokumenterades på planritning och genom fotografering. Ett murbruksprov från grundmuren togs tillvara. Dokumentationsmaterialet i form av ritningar, murbruk och foton förvaras på Östergötlands länsmuseum. Murbruket har förts till Östergötlands länsmuseums referenssamling för murbruk under accessionsnummer ÖLM C4327.

Det tillvaratagna murbruksprovet har jämförts med länsmuseets referenssamling för murbruk. Jämförelserna med referenssamlingens bruk har utförts genom okulär bedömning av färskas brottytor. Ingen mikroskopering eller tunnslipsanalys har utförts. Provet har jämförts med referenssamlingen avseende relationen kalk/ballast, kalkens färgton, ballastens innehåll och kornstorlek samt omfattning och storlek på ingående kalkklumpar, luftbubblor och organiskt material. Dessutom har en bedömning gjorts rörande brukets konsistens (d v s om det är hårt, smuligt eller mjöligt) och homogenitet (d v s om fördelningen av de ingående beståndsdelarna är jämn eller ojämn). I huvudsak har provet jämförts med murbruk från Vadstena slott, Vadstena klosterhotell och klosterkyrkan (Feldt 2003, Feldt i manus, Modén 2004)

Resultat och slutsatser

De båda schakten grävdes genom sentida fyllnadsmassor ner till dess att kulturlager uppträdde. I det norra schaktet uppträdde ett sotigt kulturlager redan på 0,15 m djup.

I det södra schaktet framkom ett fett, brunt kulturlager på 0,45 m djup. På detta fanns småstenar och kalkstensflisor som eventuellt bildade en gles stensläggnings. Däröver framkom fyllnadsmassor av varierande slag samt bärlager för de stenhällar som är placerade i Klockaregatan längs med Gamla teaterns sockel.

Ett murbruksprov togs ut från det parti av grundmuren som fanns i det norra schaktet. Murbruket var ett gult, fett och mjöligt kalkbruk. Ballasten är riklig, jämn, 3-4 mm grov och innehåller bl a kalksten. Vid jämförelse med länsmuseets referenssamling för murbruk kunde inga likheter spåras med tidigare kända murbrukstyper från Vadstena gård och kloster. Däremot fanns en viss likhet med ett 1540-talsbruk från Vadstena slott (typ 1B) avseende ballastens omfattning och storlek. De skiljde sig dock tydligt åt vad gäller ingående bergarter i ballasten samt färgen på kalkpastan.

En del av fuktproblemen i grundmuren kan sannolikt lösas genom att lutningen justeras på de sten-

hällar som ligger längs husgrunden. Genom denna åtgärd kan regnvatten ledas bort från grunden. Även smärre justeringar av befintliga rännstenar kan komma att behövas. Justeringar av stenhällar och rännstenar kan ske utan att kulturlager berörs. Grävs däremot en ny dränering längs husets fasad, ut till Klostergatan, kommer fast fornlämning i form av kulturlager att beröras. Ett förslag att gräva en dränering längs fasaden och leda vattnet till en tillfällig lösning i form av en stenkista i grönytan direkt öster om Gamla teatern, bedömdes som direkt olämpligt ur arkeologisk synvinkel.

För schaktningar längs med Gamla teaterns fasad och inom RAÄ 21, Vadstenas medeltida stadsområde, krävs tillstånd från Länsstyrelsen i Östergötlands län.

Östergötlands länsmuseum
Ohlsén (Skoglund) M. 1995. Rapportmanus, Arkeologisk förundersökning, Klostergatan, Vadstena, Östergötland, Östergötlands länsmuseum.

Referenser

- Anonym. odaterad. Gamla teatern i Vadstena. Arkivhandling, Östergötlands länsmuseum.
- Diplomatarium suecanum. 2001. (DS) *De svenska medeltidsbrevens i svenskt Diplomatariums huvudkartotek*. CD version 2 Riksarkivet.
- Feldt A-C. 2001. *Nytt avlopp vid Gamla teatern*. Kv Munkträdgården 2 / Klostergatan 7, Vadstena. Rapport 99:2001. Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2003. *Dolda murar på klosterhotellet*. Byggnadsarkeologisk undersökning. Klosterhotellet, kv Örtagården, Vadstena. Rapport 108:2003. Östergötlands länsmuseum .
- Feldt A-C. i manus. *Vadstena klosterkyrka*. Byggnadsarkeologisk undersökning. Arbetsmaterial och rapportmanus. Östergötlands länsmuseum.
- Hasselmo M. 1982. *Vadstena*. Medeltidsstaden 36, Stockholm.
- Högqvist J. 1981. Byggnadsinventering Vadstena tätort. Arkivhandling, Östergötlands länsmuseum.
- Lundberg A. muntligen. Uppgifter rörande undersökningar vid Rödturnet i Vadstena utförda av Östergötlands länsmuseum under sommaren 2006.
- Löfgren-Ek A. 1986. Översiktlig fasaddokumentation, Gamla teatern, Vadstena. Arkivhandling, Östergötlands länsmuseum.
- Modén E. 2004. *Vadstena slott 1997-1999*. Byggnadsarkeologisk undersökning. Rapport 2004:42.

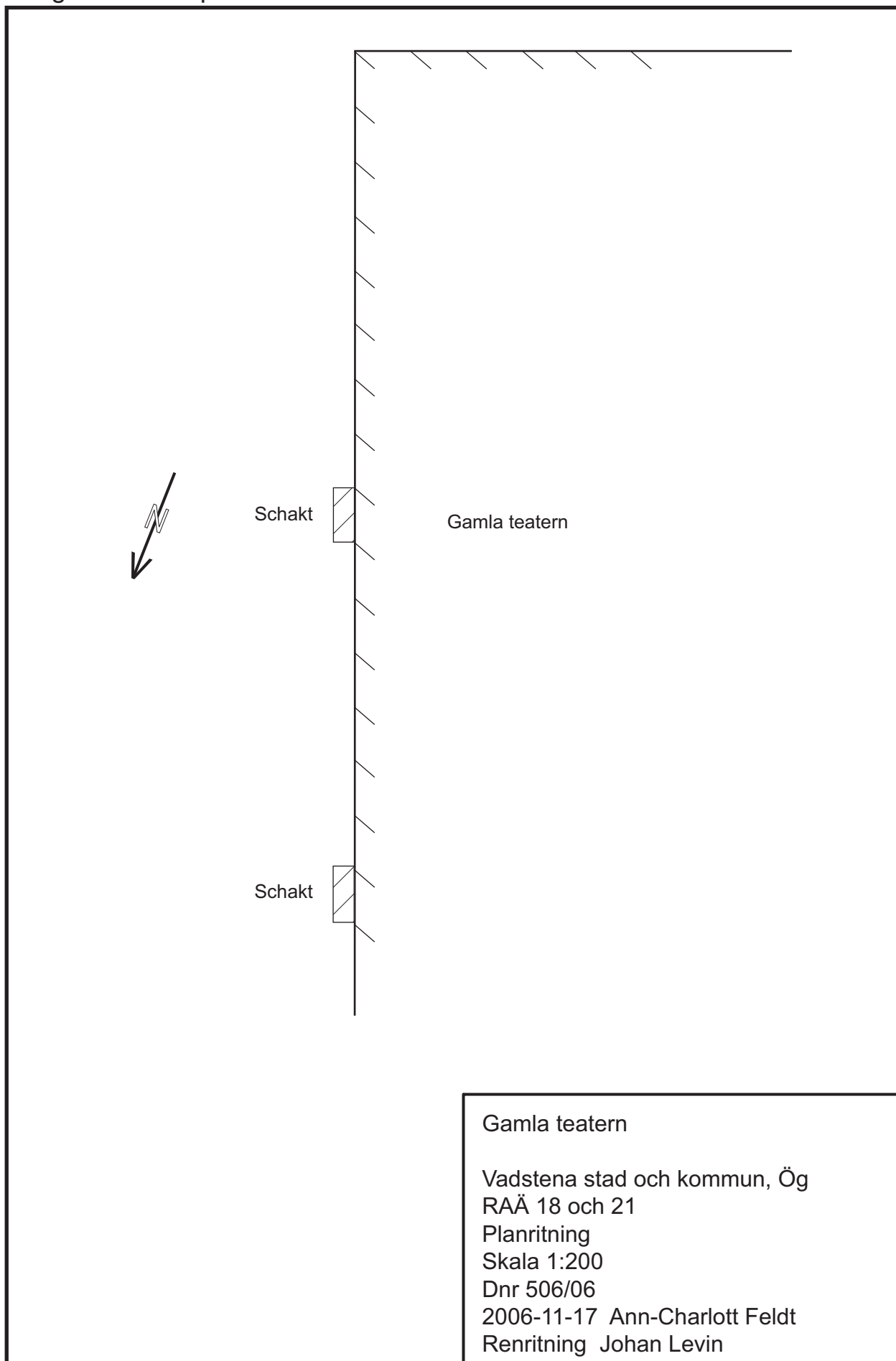
Tekniska uppgifter

Område	Gamla teatern
Stad	Vadstena
Kommun	Vadstena
Län	Östergötland
Landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 18 och 21
Ekonomiska kartans blad	084 69 (8E 6j VADSTENA)
Koordinater	X6481077-6481097 Y1446752-1446759
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Höjdsystem	Lokalt
Typ av ärende	Arkeologisk förundersökning
Länsstyrelsens dnr	431-21628-06
Länsstyrelsens beslut	2006-11-07
Länsstyrelsens handläggare	Annika Helander/Carin Claréus
Länsmuseets dnr	506/06
Länsmuseets kontonummer	530564
Uppdragsgivare	PEAB Sverige AB
Kostnadsansvarig	PEAB Sverige AB
Fältarbetsledare	Ann-Charlott Feldt
Personal	-
Fältarbetstid	2006-11-17
Totalt sträcka	Ca 3 löpmeter
Fynd	ÖLM C4327 (murbruk)
Foto	Digitala bilder
Analyser	Nej
Grafik	Johan Levin
Renritning	Johan Levin
Grafisk form	Johan Levin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273 Rapport 2006:87 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1 Schaktplan

Under november 2006 genomfördes en arkeologisk förundersökning i samband med schaktning för att undersöka orsaken till och möjligheter att undvika fuktskador på grunden till Gamla teatern i Vadstena. Schakt grävdes längs byggnadens sida mot Klockaregatan. Schakten grävdes genom sentida fyllnadsmassor ner till dess att kulturlager uppträdde, vilket skedde på 0,15-0,45 m djup. Genom att justera lutningen på de stenhällar som ligger längs husgrunden kan regnvatten ledas bort från grunden. Detta kan ske utan att kulturlager berörs.